

Атаманюк Зоя Миколаївна - кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

УДК: 168.52,2+37.012+101.9

ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ

Г. С. СКОВОРОДИ

В статті досліджуються обґрунтовані етичні ідеали, цінності з точки зору філософської спадщини українського мислителя Г.С.Сковороди. У системі базових цінностей української культури закладено могутній антикризовий, стабілізуючий потенціал, який можна використати в сучасних умовах для подолання багатьох кризових суспільних явищ.

Ключові слова: цінності, етичні ідеали, українська культура.

ЦЕННОСТИ УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ВЗГЛЯДОВ

Г.С.СКОВОРОДЫ

В статье исследуются обоснованные этические идеалы, ценности с точки зрения философского наследия украинского мыслителя Г.С.Сковороды. В системе базовых ценностей украинской культуры заложено мощный антикризисный, стабилизирующий потенциал, который можно использовать в современных условиях для преодоления многих кризисных общественных явлений.

Ключевые слова: ценности, этические идеалы, украинская культура.

UKRAINIAN CULTURAL VALUES IN THE LIGHT OF VIEWS G.S.SKOVORODA

The article investigates the reasonable ethical ideals and values in terms of the philosophical heritage of Ukrainian thinker G.S.Skovoroda. The system of core values of the Ukrainian culture laid a powerful anti-crisis stabilizing potential, which can be used in the present conditions to overcome the many crises of social phenomena.

Key words: values, ethical ideals, Ukrainian culture.

Впродовж розвитку людського суспільства багато разів змінювалися погляди на цінність людини в залежності від соціально-економічного устрою суспільства, його структури, ідеології, світоглядних систем, ціннісних парадигм та інших чинників, що знайшло відображення у світовій та вітчизняній філософській думці. В процесі становлення аксіологічної теорії проблема загальнолюдських цінностей розглядалася у взаємозв'язку з проблемами буття людини, сферами її життєдіяльності, матеріальною та духовною культурою. Цим пояснюється зацікавленість різних галузей наукового пізнання даною проблемою. Однією з вічних проблем філософії є людина, її сутність, місце і роль в суспільних процесах. Впродовж віків сформувалося багато філософських течій та напрямків, в центрі наукових пошуків яких є людина, її буття, зв'язок з природою та космосом. Ця проблема є актуальною і дотепер, оскільки постійно змінюється людське суспільство, умови в яких вона функціонує, а тому змінюється і сама людина, її ціннісні орієнтації, ідеали, її світосприймання та цінності.

Філософське обґрунтування теорії цінностей дали представники неокантіанства В. Віндельбанд та Г. Ріккерт, в роботах яких цінності носять надісторичний характер, утворюючи, в сукупності, своєрідний, вічний в своїй трансцендентності світ, незалежний від свідомості людей. Це такі цінності як "істина", "добро", "краса", які є цілями самі по собі і не можуть слугувати засобом для якихось інших цілей. М. Вебер, розглядаючи «ціннісно-раціональну орієнтацію» як один із видів соціальної дії, підкреслював соціально-історичну природу цінностей. Для М. Шелера цінності виступають в якості джерела розвитку людського розуму. Значний внесок у розробку проблеми цінностей та ціннісної свідомості зробили Ф. Брентано, М. Вебер, Л. Вітгенштейн, Н. Гартман, Е. Гуссерль, Дж. Дьюї,

Е. Дюркгейм, Ф. Енгельс, А. Камю, К. Льюїс, К. Маркс, Г. Марсель, Ж. Мартен, А. Мейнонг, Дж. Мур, Т. Парсонс, Р.Б. Перрі, Б. Рассел, Н. Реншер, Ж.-П. Сартр, П. Сорокін, Ч.Л. Стівенсон, П. Толкотт, М. Хайдегер, М. Шелер та інші.

Починаючи з античності людина розглядалася як найвища цінність, як така, яка могла бути критерієм для оцінювання предметів і явищ навколишнього світу, і в тому числі тих, що сама створює в процесі своєї діяльності. Людина стає в центрі уваги філософської науки, чим і пояснюється наявність багатьох точок зору на дану проблему, її сутність, роль у суспільному розвитку. В античній філософії людина розглядалася як частинка космосу, природи, вона не існує “сама по собі”, а лише в рамках певних відносин, які сприймаються як абсолютний порядок, як космос. Ці космічні сили переживаються людиною як всезагальна сила, тому і усвідомлення власного “Я” відбувалося у зіткненні із зовнішніми (космічними, божественними, соціальними) силами. У поглядах софістів людина і все, що створено нею, має відносну та історичну цінність. Їм належить ідея рівності народів, оскільки, на їх думку, всі мають єдину природу, отже може бути створена і єдина ціннісна система для всіх. Для софістів людина є центром культури, творцем культурних цінностей, в усіх своїх вчинках вона керується волею, почуттями. На противагу їм Сократ вважає людину творцем добра і зразком самопізнання. Його передусім цікавить внутрішній світ людини, її душа, моральні цінності, а критерієм цінності людини, її вчинків є пізнання, широта кругозору та здатність до самопізнання. Тільки правильне розуміння суті речей і знання самої себе робить людину цінністю та корисною для інших. Тому й головне завдання кожної людини полягає в пізнанні самої себе.

Представники християнського вчення, відстоюючи божественне начало в людині, намагалися обґрунтувати ідею самоцінності людської душі, її безсмертя. На противагу їм номіналісти, а саме Дунс Скотт, Уільям Оккам, більше цікавилися питанням які здібності людини – воля чи розум, найкраще визначають її сутність, а відтак і цінності.

В період Нового часу коли у світі зароджувалися і утверджувалися нові капіталістичні відносини, проблема людини знову посідає центральне місце серед інших філософських проблем. В цей період поступово починає змінюватися соціальна роль людини і її цінності. Епоха Відродження поставила питання про цінність окремої людини, піднесла її на вищий щабель у суспільному розвитку, а філософія стала розглядати людину, її сутність, як одну з головних філософських проблем.

У світовій філософії виникають такі нові течії та напрямки, як неокантіанство, прагматизм, неотомізм, екзистенціалізм та інші, представники яких розглядали людину у тісному взаємозв'язку з формуванням нових суспільних відносин, виробничих процесів, політичних подій.

Такі філософи, як Фіхте, Шеллінг, Гегель, К'єркегор, Фейєрбах, Маркс, а в другій половині XIX - на початку XX століть – Шопенгауер, Гартман, Віндельбанд, Ріккерт, Конт та інші присвятили багато своїх праць цій проблематиці, однак, перебуваючи під впливом різних філософських концепцій світосприйняття, маючи різні світогляди, вони знову ж таки не змогли дійти до спільної думки щодо сутності людини і її цінностей. Людина, на думку більшості з них, перебуває під владою ірраціональних життєвих ситуацій, в трансцендентальному світі, що завадило їм виробити реальну, послідовну, науково обґрунтовану теорію цінності людини [1].

У вітчизняній філософії радянського та пострадянського періоду проблема людини розглядалася в аксіологічному, загальнофілософському, соціологічному, онтологічному зрізі. Зазначимо, що в радянський період підходи до визначення сутності людини, її цінності, ролі у суспільному розвитку будувалися на принципах марксистської філософії, де людина розглядалася як істота суспільна, і її якості проявляються лише в суспільстві і стосовно до нього, то цінність людини визначається саме тим суспільством, в якому вона живе. Саме *вітчизняний багаж філософії у розумінні людини та цінностей цікавить нас у даній статті.*

Головними аксіологічними принципами організації української національної культури (які позначились і на специфіці становлення національної самосвідомості) були

християнство, гуманізм і демократизм. Глибокий смисл гуманізму як аксіологічного принципу організації української культури полягає в тому, щоб показати і довести, що українська національна культура та її фундаментальні цінності безпосередньо пов'язані з визнанням людського життя як найвищої цінності буття. Адже гуманізм – це цілісна система поглядів на людину, в якій утверджується високе суспільне покликання людини, цінність і унікальність її як особистості, обстоюються права людини: на свободу, щастя, власність, відсутність експлуатації, розвиток усіх здібностей) [4]. Саме християнство, гуманізм надзвичайно вплинули на формування світоглядної системи Григорія Савовича Сковороди. Ім'я українського філософа і поета-байкаря Григорія Савича Сковороди (1722 - 1794) займає дуже високий рейтинг серед імен знаменитих філософів. Шлях Г. С. Сковороди в філософію був довгим. З прожитих 72-х років він віддав філософській роботі лише останні 25 років свого життя. Тільки в 70-80-х роках XVIII ст. він почав створювати свої філософські діалоги, трактати, притчі і, мандруючи по Україні, став проповідувати своє філософське вчення [5, с.55]. А шлях майже в 50 років був тільки підготовкою до цієї мандрівки в образі "старця" – бродячого філософа-наставника.

У філософському вченні Сковороди етичні ідеї, зібрані подібно нектару з різних джерел – творів античних мислителів, навчань засновників християнства і середньовічних теологів, учених Нового часу, фольклору та протонародної мудрості, – отримали своєрідне обґрунтування. Значення цих рішень полягає не стільки в принциповій новизні, скільки в цілісності та цілісності, що дозволяють будувати реальне життя у всій її повноті, органічно поєднувати метафізику, гносеологію і етику зі здоровим глуздом, істину – з красою і добром. Завдяки поєднанню неспокої духу з моральною охайністю, Григорій Савич Сковорода сучасніше, ближче до ідеалу універсальної людини, здатного гідно долати критичні ситуації, ніж багато хто з нас.

Життя в пошуках істини, прагненні до справедливості, самовдосконалення, сміливості духу та злагоди з собою – таким було життєве кредо Сковороди. Його найближчий друг і учень М.І. Ковалинський говорив про нього, як про людину "помірному, цнотливого, задоволеному, шанобливому до всякого стану людей, який відвідував хворих, утішав сумних, поділяв останнім з неможливими". Сам же Сковорода абсолютно не приймав подарунки, хоча сам він жив у самій крайній нужді. На всі подарунки і підношення він зазвичай реагував однаково – "Роздайте неможливим". Ось вже дійсно вчив, як жив, а жив, як навчав [5].

Сковорода говорив: «У людини є два тіла і два серця: тлінне й вічне, земне й духовне. Вчення про подвійну природу людини говорить про "істинних" людей як про тих, в кому "внутрішня" натура переважає над "зовнішньої". Щастя ж людини не в достатку, не в багатстві, навіть не в здоров'ї, а в гармонії душі. "Де ти бачив, або читав, або чув про щасливця, який би не всередині себе носив свій скарб? Не можна не в собі шукати. Істинне щастя всередині нас є» Прагнення ж людини до перевищення своїх справжніх потреб є на думку Сковороди, джерелом нещастя. У своїх простих, але глибоких проповідях Сковорода учив любові, єдності, закликав до самопізнання, до відкриття внутрішнього Бога. Адже хіба філософія може виражатися лише в текстах? У текстах мислителя – тільки окремі ключові думки. Решта – в його житті, у вчинках. Його кредо було – пізнавай себе, а пізнаєш – удосконалюйся і пізнай Бога в людині.

Отже, у вченні Г.С. Сковороди самопізнання, богопізнання й аскетична діяльність складають єдину життєву лінію людини в її устремлінні до особистого щастя. Де і в чому (або в кому) людина в змозі його знайти? На поставлене запитання наводиться така відповідь: «Царство Божіє серед нас. Щастя в серці, серці в любові, любов же — в законі вічному» [7, с. 140]. У християнській думці співтовариство послідовників Христа часто називається духовним стадом Бога, в якому центральне місце посідає цінність жертвовного служіння Всевишньому. У «Симфонії, названій книгою Асхань, про пізнання самого себе» Г.С. Сковорода назвав християн телятами Бога і диференціював їх на чистих і нечистих. Зразками «чистих» телят визначаються біблійські патріархи, пророки й апостоли, що цілком присвятили своє життя виконанню волі Божій. Їм протиставлялися «нечисті» телята, що

«втратили в собі дух». Цим самим констатується осквернення священного простору християнського співтовариства, покликаною піднятися над язичницьким його оточенням. У такому разі ревнителі християнського благочестя висувають ультимативну вимогу очищення цього простору від того, що поганить, носіями якого є «християни з язичницьким серцем». Квадрат, один з персонажів згаданої вище книги, актуалізує слова біблійського патріарха Іакова, звернені до «будинку Ізраїлевого»: «Відкиньте чужих богів, які з вами і серед вас, і очистіться, і замініть ризи ваші, і зійдімо у Вефіль, і спорудімо там жертовника Богові, який вислухав мене в день скорботи» [14, с. 253]. Центральною ланкою наведеного вище вислову слугує вимога спорудити жертовника Богові для принесення йому жертв. Жертвопринесення розглядається як священний ритуал, що не визнає поблизу себе нічого такого, що поганить, тим більше — в особі учасників ритуалу. З цього постає необхідність ритуалу очищення, яка потребує заміну учасниками повсякденних шат оновленим одягом. Але для цього насамперед необхідно «відкинути чужих богів, які з вами і серед вас». У контексті вчення Г. С. Сковороди під «чужими богами» маються на увазі «кумири плоті» — такі ідеали, які орієнтують людину на досягнення «земного щастя», але не Царства Бога. Таких християн, з «язичницьким серцем», не слід підпускати до святині, якою є жертовник. Таким чином, під очищенням від того, що поганить, розуміється духовне очищення від «спокус плоті». Таким чином, стверджується етика аскетизму, що відкидає етику гедонізму. Що, на думку Г.С. Сковороди, має слугувати жертвою? Відхиляючи язичницькі натуральні жертви з посиланням на пророка Ісайю, Памво, один з персонажів «Книги Асхань», наводить слова ізраїльського царя Давида: «Принесіть Господові славу й честь» [14, с. 250]. Його співбесідник, Антін, апелюючи до авторитету біблійського Мойсея, доповнює: «Заколи гріх у тобі, о людино! Убий в собі завзятість твою й гордість, яка заподіює досаду голосові закону вишнього. Зітри і спали її жаром любові твоєї до Бога. Послухай Мойсея і викорени з себе зло. Ось жертва!» [14, с. 250]. Очевидно, що Памво і Антін указують на дві сторони жертовного служіння людини Богові: перша полягає в жертвному присвяченні чеснот (слава і честь), друга — в очисній жертві, що створює сприятливу умову для присвячення Богові душі в її духовній чистоті. Таким чином, бути гідним членом «стада Христа» означає життєву інтенцію християнина на внутрішньо-духовне вдосконалення, що становить безумовну смислову ланку в служінні Богові. Цим сенсом наповнюється звернений до людини заклик – «Візьмися за себе» [14, с. 251]. Духовна робота людини над самою собою припускає критичне самопізнання. «Пізнай же себе, — закликає Г. С. Сковорода вустами згаданого вище Квадрата. — Розділи між добром і злом, між корисним і добрим, підлим і злим...» [14, с. 251]. Самопізнання в Сковороди тісно пов'язане з етикою, а точніше — з аскетичною етикою, спрямованою на «гірську височінь». У «Книзі Асхань» міститься ультимативне звернення до людини піднятися вгору, спрямувавши туди свій погляд і мудрість [14, с. 196]. «Слухай! На всякому ж місці дай місце і Богові твому! У волоссі – волосу його, у жилочці твоїй – жилі його, у кістках твоїх – кісткам його. Поділися з ним до останньої твоєї частинки...», – писав Сковорода [14, с. 197]. Згідно з його думкою, результатом зазначеної позиції має стати оновлене людське ество — «нова плоть і кістка», а трапезою для Бога – чисте серце [14, с. 197]. Таким чином, друге з поставлених питань – про спосіб утвердження в людині своєї людської гідності – вирішувалося Г.С. Сковородою в дусі християнського аскетичного вчення, що орієнтує людину на духовну трансформацію в напрямі особово-божественного начала. Аскетична діяльність наповнюється цінністю жертовного служіння Богові в єдності «жертви очищення» від пристрастей і «жертви присвячення» чеснот. В одному з листів Г. С. Сковороди до М. Ковалінського, датованому 1767 р. , наголошувалося: «Ми прив'язані до світу, ми захопилися плоттю, заплуталися в софізмах диявола» [9, с. 313]. У творі під назвою «Прокинувшись, побачили славу його» мислитель риторично звертається до християн з «непридатним» серцем: «Чи будеш ти коли-небудь людиною? Не будеш — чому? Тому, що задивився на плотську завісу, а на обличчя справжньої Божественної людини дивитися твому оку не доводиться» [11, с. 132]. Що ж перешкоджає пізнанню справжньої людини? Виявляється, прихильність людини до власної плоті, що є «видимою натурою». У такому разі

автором особливо підкреслювалася думка, згідно з якою «плоть ніколи не була істинною: плоть і брехня – все одне і те саме, і хто любить цей ідол, сам такий самий; а коли брехня і порожнеча, не та людина» [11, с. 132]. Тому неможливо досягнути суті справжньої людини доти, поки не настане розуміння, що «твоя плоть є ніщо» [11, с. 132]. Сковорода сподівався на можливість виплутатися з цих пут за умови наполегливих прагнень до звільнення від них. Він дотримував позиції апостола Павла: «Отже, братія, ми не боржники плоті, щоб жити по плоті; Бо, якщо живете по плоті, то помрете, а якщо духом убиваєте справи плотські, то живі будете. Бо всі, кого веде Дух Божий, суть Сини Божії», – підкреслюється в Посланні до римлян [2, 8:12-14]. Плоть безпосередньо співвідносилася з фальшивим ідеалом, наслідування якого є несумісним з людською істотою [8, с. 171]. Таким чином, третє питання – про перешкоди на шляху боротьби людини за утвердження власної людської гідності – Г.С. Сковорода вирішував у контексті християнської аскетичної думки, яка радикалізувала опозицію тілесного й духовного стосовно ставлення до людини. Відповіддю на останнє з поставлених у статті питань слугує аксіологія щастя, яка у творчості Г. С. Сковороди посідає помітне місце. Вирішення питання про пошук щастя нерозривно пов'язується з пошуком Бога: де Бог, там слід шукати й щастя. Бог і щастя – в серці і в душі. «Щастя наше – всередині нас..., – відзначав Сковорода. – Нехай ніхто не чекає щастя ні від почесних посад, ні від багатства. Немає його ніде. Воно залежить від серця, серце – від світу, мир – від заклик, заклик – від Бога. Тут кінець: не ходи далі» [12, с. 441]. «Справжнє щастя у внутрішньому світі серця нашого, а мир – у згоді з Богом» [7, с. 345]. «Хто з Богом згоден, той мирний і найщасливіший» [11, с. 417]. Що ж таке щастя? Відповідь Г. С. Сковороди на поставлене запитання наведена в душі євангельської аксіології: простір дійсного щастя складає Царство Боже, яке всередині нас. Це царство уявляється у вигляді блаженної природи, що живе в кожній людині і керує нею. Те, що здобувається людиною блаженної природи, наповнення її божественною славою, що увінчує голову носія цієї природи, розглядається ультимативним завданням у пошуку людиною вищого сенсу життєвого існування [13, с. 419-420]. Мислитель закликає людину увійти всередину себе самої і одночасно пройти повз свою плоть [12, с. 315]. За такої умови людина уникне загибелі як людини тілесної та утвердить собою божественне єство.

Центральною аксіологічною ланкою аскетичної етики в християнстві постає цінність жертвопринесення. Персоналістична спрямованість християнської етики, якої дотримував Г. С. Сковорода, відбивається на аксіології жертвності, що етизується й персоналізується. Аскетична етика потребує добровільного самопожертвування людини, і згадана обставина у вченні Сковороди передана метафорою спорудити жертovníка і принести своє очищене й обрізаюче серце на жертovníй вівтар Богів. Жертovníсть як смисложиттєва константа — один з істотних аспектів антропологічного вчення українського філософа. Дух потребує відповідної своїй природі їжі, тому людська природа, будучи за своєю суттю духовною, ніколи не насититься тілесними цінностями: останні мають бути знехтувані і спалені на жертovníму вогні, очищені та перетворені на ступінь обоженної особистості. Розглянуте в статті вчення Г. С. Сковорода не втратило своєї актуальності стосовно сучасних послідовників християнства. Християни з «язичницьким серцем», яких свого часу викривав мислитель, складають значну частину священного простору «стада Христа». Хвиля поголовного обмирщення залучила у свою водоверть і віруючих християн. У зв'язку з цим у релігійній думці надзвичайно актуалізується питання про духовний вимір християнства і статус сучасного християнина, а саме: чи є гідним християнин називатися християнином, якщо в центр життєвої позиції замість Христа він ставить сім'ю і власне благополуччя? Відповідь на поставлене запитання може бути позитивною, якщо виходити з трактування християнина як особисто віруючого в Ісуса Христа — Сина Божого, Рятівника людини і світу, переконаного в безумовній значущості його справи і вчення. Проте позиціонування «віри в Христа» ще не означає позиціонування «віри Христу», що є не просто формальним переконанням у реальному існуванні Бога Сина спільно з Богом Отцем і Богом Святим Духом. Цей модус християнської віри, разом із зазначеним вище формальним переконанням,

припускає аскетичну інтенцію життю християнина, цінність якої стверджував Сковорода. У згаданому контексті його вчення виконує істотну роль в етичному регулюванні соціокультурної поведінки в просторі християнської традиції, зокрема сьогодення її буття.

Так ми бачимо, що у центрі філософських пошуків Сковороди – проблема людини, її природи і призначення, сенсу життя і щастя. Головна тема філософії – самопізнання людини, розуміння свого сенсу в світі смислів. «Дух володіє Сковородою» – роз'яснював психічні джерела філософських мандрів мислителя його друг і біограф М. І. Ковалинський. Підкоряючись внутрішньому голосу, Сковорода концентрує своє філософствування навколо тих проблем, які виявляються значущими не тільки для нього, а й усього людства в цілому. Досліджуючи філософську спадщину Г.С. Сковороди, ми прагнемо принести його обґрунтовані етичні ідеали, цінності до сучасників. У системі базових цінностей української культури закладено могутній антикризовий, творчо-стабілізуючий потенціал, який можна використати в сучасних умовах для подолання багатьох кризових суспільних явищ, для зміни ставлення суспільства до окремої людини, для підвищення людської гідності та ролі особистої відповідальності за долю своєї країни й цілої цивілізації. Отже, формувати національну самосвідомість громадян та досліджувати систему національної культури неможливо без врахування системи базових цінностей українського народу як цілісного феномена, що охоплює ретроспективу і сучасність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Проблема особистісних цінностей: стан і орієнтири дослідження / І.Д.Бех // Українська психологія: сучасний потенціал. Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996 р.). – В 3-х томах – К.: Вид-во ДОК-К, 1996. – Т. 1. – 431 с.
2. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета / Библия. — Б.и. Б.г.
3. Блюмкин В.А. Мир моральных ценностей / В.А.Блюмкин. – М.: Знание, 1981. – 64 с.
4. Бойко С.М. Дослідження української національної самосвідомості: аксіологічний підхід /С.М.Бойко. – Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, - 2005. - № 46.
5. Іваньо І. В. Філософія і стиль мислення Г. Сковороди / І. В. Іваньо. –К.: Наук. думка, 1983. – 151 с.
6. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи / М. Попович. — К. : Майстерня Білецьких, 2007. — 256 с.
7. Сковорода Г. С. Вступні двері до християнської добронравності // Григорій Сковорода. Твори: В 2 т. — Т.1. — К. : Обереги, 1994. — С. 140-150.
8. Сковорода Г. С. Діалог. Назва його — потоп зміїний // Григорій Сковорода. Твори: В 2 т. — К. : Обереги, 1994. — Т.2. — С. 140-178.
9. Сковорода Г. С. До Михайла Ковалинського // Григорій Сковорода. Твори: В 2 т. — К. : Обереги, 1994. — Т.2. — С. 226-319.
10. Сковорода Г. С. Наркіс. Розмова про те: пізнай себе // Григорій Сковорода. Твори: В 2 т. — К. : Обереги, 1994. — Т.1. — С. 150-195.
11. Сковорода Г. С. Прокинувшись, побачили славу його // Григорій Сковорода. Твори: В 2 т. — К. : Обереги, 1994. — Т.1. — 131-133.
12. Сковорода Г. С. Розмова, названа Алфавіт, або Буквар миру // Григорій Сковорода. Твори: В 2 т. — К.: Обереги, 1994. — Т.1. — 413-463.
13. Сковорода Г. С. Розмова п'яти подорожних про істинне щастя в житті [Товариська розмова про душевний мир] // Григорій Сковорода. Твори: В 2 т. — К. : Обереги, 1994. — Т.1. — 325-358.
14. Сковорода Г. С. Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе // Григорій Сковорода. Твори: В 2 т. — К. : Обереги, 1994. — Т.1. — С. 196-262.
15. Ушкалов Л. В., Марченко О. В. Нариси з філософії Григорія Сковороди / Л. В. Ушкалов, О. В. Марченко. — Х. : Основа, 1993. — 151 с.

16. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди / Д. Чижевський Д. — Х. : Прапор, 2004. — 272 с. 2.
17. Зеньковский В.В. Перелом в церковном сознании. Философия Г.С. Сковороды / В. Зеньковский // История русской философии. В 4-х т. Т. 1. — Ч. 1. Гл. 2. — Ленинград: Эго, 1991. — С. 55–82.

Бойко Анжела Іванівна - доктор філософських наук, доцент, Черкаський державний бізнес-коледж.

УДК 378.4.03:316.46

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЛІДЕРСТВА В СФЕРІ ОСВІТИ.

Анотація. В статті розглядаються проблеми лідерства в сфері освіти в контексті етичної складової та соціальної відповідальності. Автор наголошує, що для менеджменту сфери освіти лідерство є природним і необхідним. В даному матеріалі аналізуються процеси, які є важливими для ефективного лідерства. Розмежовуються поняття керівництва і лідерства, але підкреслюється їх взаємна інтегрованість. Йдеться також про відповідність лідерства трендам суспільства знань. Окремо розглядається взаємозв'язок лідерства і якості освіти, що є достатньо новим підходом.

Ключові слова: влада, лідер, лідерство, соціальна відповідальність.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ ЛИДЕРСТВА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы лидерства в сфере образования в контексте этической составляющей и социальной ответственности. Автор делает акцент на том, что для менеджмента (как руководящего состава) сферы образования лидерство является естественным и необходимым одновременно. В предложенном материале разграничиваются понятия руководства и лидерства, вместе с тем подчеркивается их взаимная интегрированность. Речь идет также о соответствии лидерства трендам общества знаний. Отдельно рассматривается лидерства и качества образования, что является достаточно оригинальным подходом.

Ключевые слова: власть, лидер, лидерство, социальная ответственность.

SOCIALLY-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF LEADERSHIP IN EDUCATION.

Annotation. The article deals with the problem of leadership in the field of education in the context of the moral dimension of social responsibility. The author emphasizes the fact that for the management (as the administrative board) leadership education is a natural and necessary at the same time. The proposed material defines the concepts of management and leadership, however, emphasized the mutual integration. It is also about trends under the leadership of a knowledge society. Separately considered leadership and the quality of education, which is a rather original approach.

Key words: power, leader, leadership, social responsibility.

Лідерство є яскравим феноменом суспільного життя, оскільки торкається кожного з нас – одних тим, що вони прагнуть лідерства, інших – як таких, що підпадають під зону впливу лідерів. Лідерство в системі вищої освіти є, на теперішній час, потребою соціокультурної дійсності. Вимоги нового Закону України «Про вищу освіту» щодо обрання ректора всім науково-педагогічними працівниками вищого навчального закладу викликало до життя питання – чи дійсно демократична норма приведе до керівництва вишами найкращих. Та й